

HTG Mälumäng 2009/2010

II voor

Küsimused: Madis Hurt (MH), Jaak Sõnajalg (JS), Uku – Laur Tali (UT), Tõnis Tars (TT), Kristiina Tomasson (KT), Eveli Verev (EV)

I Estica

1. All vasakul näete Tauno Kangro monumentaalskulptuuri “Kalevipoeg kündmas”, mis asub endise Jõgeva linnapea Ants Paju eestvõttel rajatud pargis. Park, kuhu on puid istutanud mitmed nõukogudeaegsed prominendid, kultuuritegelased, eri maade suursaadikud jpt, on kujunenud omamoodi Eesti lähiajaloo kroonikaks. **Mis nime all on park tuntud ja millise Eesti linna ligidal see asub?** (1+1 p.)

2. Üleval paremal näete hiljuti uue teosega välja tulnud kirjanikku. **Keda?**

3. Eestlaste ja lätlaste vahel käib siiamaani jagelus, kellele õigupoolest peaks kuuluma kõrvaoleva minifotoaparaadi leiutamise au. Fakt on, et kuigi selle väljamõtletaja Walter Zapp elas Eestis, hakati küsitavat riistapuud esimesena tootma 1937. a. Riias VEF-i tehases. **Kuidas kõlab aparraadi nimi?**

4. Küsime sõna, mille esinemine igapäevases kõnepruugis on just praegusel aastaajal üsnagi tavaline. Etümoloogiliselt pärineb termin lapi keelest, kus see tähendab pimedat aega novembri keskelt jaanuari keskele ehk siis polaarööd. Veidi laiemas ja abstraktsemas tähenduses jõudis küsitav sõna soome ja sealt edasi muutumatul kujul ka eesti keelde. **Mis sõna?**

5. Küsitav tantsubänd tekkis 2001. aastal. Tuntuks sai looga “Jäljed liival”, mis oli ühtlasi nende debüütplaadi pealkiri. Järgneval aastal ilmunud kauamängiv kandis pealkirja “La Fiesta del Sol”. Eesti Eurolaul 2002 finaalis võitsid nad Sven Lõhmuse kirjutatud lauluga “Another Country Song” teise koha ja ülekaaluka publikulemmiku tiitli. Duo oma esialgses koosseisus lagunes peagi ja nüüd esinevad sama nime all neid Elise Mängel ja Rita Liiver. **Mis ansambel?**

II Loodus

6. Erinevatel organismidel olevat bioluminestsentsi- ehk helendusvõimet võimaldab ainerühm, mis ongi nime saanud ladina keelest kui valguse tooja. Ühtlasi seostub see nimi ka saatanaaga. Meile kõige tuntum selle ainerühma kasutaja on jaanimardikas, kelle helendavaid kehasid on küllap paljud näinud. Valgusefekti tekitavad ainetele vastavad ensüümid (...aasid). **Mis nime all seda ainerühma tuntakse?**

7. All vasakpoolsel pildil olev isik on tuntud inglise ajakirjanik, loodusfilmide autor ja loodusteaduse populariseerija. On ka väidetud, et küsitava 50 aastat kestnud karjääri jooksul on temast saanud kõige rohkem maailmas ringi rännanud inimene. Tema järgi on nimetatud ka hiljuti Filipiinidelt avastatud lihasööjataim *Nepenthes attenboroughii*. Kindlasti on mehe nägu tuttav igale Eesti loodusfilmide vaatajale, mõned tema paljudest loodussarjadest on näiteks “Life on Earth”, “The Life of Birds”, “The Blue Planet”, “Life in the Undergrowth”. Lõpuks võib mainida, et kuulsuselt ei jää temale alla ka ta režissöörist vanem vend Richard, kelle üheks tuntuimaks filmiks on kaheksa Oscariga pärjatud “Gandhi” (1982). **Kes?**

8. Üleval parempoolsel pildil olev lind (*Panurus biarmicus*) on harva nähtav roostikes ning kaldapõõsastikes elutsev ja omapärase välimusega värvuline (sugukond vilbaslased). Linnu liiginimi tuleneb tema tüüpilisele elupaigast ja ühest silmatorkavast tunnusjoonest välimuses. **Mis lind?**

9. Lõhelised on tuntud kalarühm ja seda eelkõige toidulaual. Kuid lõhelised erinevad teistest kaladest ühe olulise tunnusega. Nimelt on neil lisaks üks uim, mis teistel kaladel puudub. **Mis nime kannab lõheliste seltsi tunnuseks olev uim?**

10. **Mis loomaliigi poolt tekitatud heli kuulete (mõeldud on põrisevat heli, mitte taustal olevaid linde)?**

III Ajalugu & Religioon

11. Sajand oli siis kuueteistkümmes, kui piiskop Las Casas kirjutas: “Kristlased oma hobuste, mõõkade ja odadega hakkasid ... hulgas tapatalguid korraldama ja koledaid julmuseid toime panema. Külla sisenedes ei jätnud nad kedagi ellu – sama saatus tabas nii rauku kui lapsi. Kristlased vedasid kihla, kes neist suudab ühe mõõgahoobiga inimese pooleks raiuda, pea maha lüüa või sisikonna välja lasta. Imikud kisti jalgupidi ära ema rinna küljest, nende pea löödi vastu kivi puruks või siis loobiti nad koos emadega jõkke. ... poodi 13-e kaupa võllas meie lunastaja ning 12-e apostli auks ja kuulsuseks. Samas süüdati lõkkes ja hukatavad põletati elusalt. Olid välja õpetatud pöörased koerad, kes ... nähes selle silmapilkselt tükkideks kiskusid.” **Millise rahva tapmist Las Casas kirjeldas?**

12. Pablo Picasso teos “Guernica” on inspireeritud sõjast, millega kunstnik ise kokku puutus. Pommituslennukid ründasid samanimelist linna, mille tulemusena sai surma sadu inimesi. See oli pöördepunkt sõjanduses, kuna tegu oli esimese korraga, mil sõjas pommitati tsiviilisikuid. **Millise sõja käigus pommitati Guernica linna?**

13. Ta oli Odini ja Friggi poeg, keda tunti kui “veritsev jumal”. Temale ennustati, et ta pime vend Hödr surmab ühel saatuslikul päeval ta puuoksaga. Vastavalt legendile rändas seetõttu ema Frigg läbi üheksa maailma ja sundis kõiki peale ühe noore puuvõõriku vanduma, et need tema pojale viga ei teeks. Just sellest puuvõõrikust tegi Loki noole, mahitas Hödrit noolega oma venda viskama ning põhjustas küsitava surma. Hel oli nõus mõrvatut sumuteriigist vabastama juhul, kui tapetut kõigis üheksas maailmas taga nutetakse. Kõik peale vanameheks maskeerunud Loki nutsid ning seega pidi surnu ikkagi Heli juurde jääma. **Kes on see õnnetu saatussega jumal?**

14. Mis aasta?

- 26.03 sündis saksa kirjanik Patrick Süskind
- 1.10 rajati Hiina Rahvavabariik
- Nobeli kirjanduspreemia võitis William Faulkner
- lennuõnnetuses sureb poksija Marcel Cerdan
- Nõukogude Liit katsetab tuumapommi
- sureb Raimond Valgre

15. Esimene paavst (aastatel 32-67) oli Püha Peeter, kuid **mis nime kandis teine paavst (võimul aastail 67-76)?**

- a) Marinus I   b) Püha Linus   c) Sisinnius

IV Sport

16. See jalgpallikoondis lõi veidi vähem kui kuu aega tagasi lõppenud 2010. aasta maailmameistrivõistluste Euroopa tsooni valikmängude alagrupiturniiril enim väravaid. Kümne mänguga suudeti lüüa 34 väravat, oma väravasse lasti vaid 6 palli. Enda alagrupi võitmisega polnud võistkonnal mingeid probleeme: kümnest mängust võideti 9, ainuke kaotus tuli vastu võtta viimases voorus. **Mis maa koondis?**

17. Selle spordiala väljaku mõõtmeteks on 10-20 korda 20-30 meetrit. Väljaku keskel on palli lahtilaskmise agregaat. Väravate suurused on 0,9 korda 3 meetrit. Mängus kasutatav pall kaalub 400-450 grammi ning ümbermõõt (meeste korral) on 0.68-0.71 meetrit. Piltidel on toodud ära mõned selle spordiala kohtunike kasutatud märguanded. **Mis spordiala?**

18. Kes on need kaks poksijat sel 1997. aastal tehtud fotol?

19. Kes on Vormel 1 sarjas läbi aegade enim sõite alustanud piloot? Kokku on tal starte 284 ning suure tõenäosusega koguneb neid juurde ka järgmisel hooajal.

20. Esimesed Euroopa meistrivõistlused korvpallis peeti 1935. aastal. Küsitava riigi koondis alistas finaalis Hispaania tulemusena 24-18. 4 aastat hiljem Leedus toimunud EM-l võitis see meeskond hõbeda, kaotades finaalis korraldajariigile. Hiljem pole sellist edu korrata suudetud, järgmine kord pääseti iseseisva riigina EM finaaltorniirile alles 1993, mil saavutati 10. koht. Aastail 2001-2009 toimunud viiel EM finaaltorniiril on selle riigi koondis alati esindatud olnud, kusjuures viimasel neljal EM-l on nende saagiks jäänud 13. koht. Praegu aktiivsetest mängijatest võib kuulsaimaks võib pidada riigi ainsat esindajat NBAs, Golden State Warriorsi eest pallivat korvpallurit. **Mis riik?**

V Poliitika (ehk tunne riigimehi)

21. 7. juunil toimusid europarlamenti valimised ja nagu ikka sai Eestist parlamenti 6 inimest. **Kes tänavu valituks osutunutest pole varem europarlamenti valitud?** (kõik nimed 2 p., üks vähem 1 p.)

22. Küsime pildil oleva isiku nime. Ta ei juhtinud riiki mitte Aasias, vaid hoopis Ladina – Ameerikas Peruu, kus ta valitses aastail 1990 – 2000 olles president ja USA suur liitlane vasakäärmuslaste tõrjumisel. Algul tegi ta küll edusamme, kuid hiljem selgus tema põhimõte, milleks oli eesmärk pühitseb abinõu. Pärast kukutamist elas ta mõnda aega eksilis Jaapanis, kuni võeti Tšiilis kinni ja mõisteti 2009. aastal süüdi inimsusevastastes kuritegudes. **Kes?**

23. Milline Venemaa tsaar perekonnaga (elas 1868-1918)?

24. Esimestel taasiseseisvumisjärgsetel presidendivalimistel Eestis oli valijatel rahvahääletusel võimalik häälda ühele neljast kandidaadist. Rahvahääletusel sai Lennart Meri 138 317 häält ehk 29,5167% häälest, Lagle Parek 19 837 (4,2332%) ja Rein Taagepera 109 631 häält (23,3951%). **Kes oli neljas kandidaat?** Ta sai edukamaina küll 195 743 häält (41,7714%), kuid rahvahääletusel valituks saamiseks oluks vaja saada vähemalt üle poole hääletusest osa võtnute häälest. Riigikogus toimunud hääletusel kaotas see mees Lennart Merile hääletega 59-31, mis tähendas seda, et Vabariigi presidendiks saigi Lennart Meri.

25. Kuues ÜRO peasekretär, esimene aafriklane selles ametis, asus ametipostile 1992. aastal. Tema ametisoleku ajal elas ÜRO üle 2 väga piinlikku juhtumit. Rwandas toimunud genotsiid, milles hukkus ligi miljon inimest, ning kümnete tuhandete bosniaalaste massimõrv ÜRO kaitsealustes tsoonides olid sündmused, mille ohjamisel oli organisatsioon täiesti abitu. Arusaadavalt murendas see märgatavalt ÜRO autoriteeti, küsitava peasekretäri teiseks ametiajaks valimise välistas USA veto. Mehe nimi on tuttav igale Kreisiraadio fännile. **Kes on see egiptuse diplomaat?**

VI Meelelahutus

26. „You talkin’ to me?“ („Minuga räägid või?“) on lause, millele on popkultuuris lugematul arvul kordi viidatud. Kuulus tsitaat pärineb filmistseenist, kus Robert De Niro poolt mängitud Travis Bickle seisab üksi peegli ees ning mängib läbi vastasseisu kujuteldava vastasega. Konflikti käigus avaneb tal võimalus ka relv välja võtta. Kogu näitemäng pakub Travisele ilmselt palju rõõmu, kuulsat lauset kuuleme lausa neli korda. **Millisest režissöör Martin Scorsese filmist see stseen pärineb?** Küsimusele vastab õigesti ka see, kes oskab kirja panna ameti, millega Travis Bickle leiba teenis.

27. **Kes on need tuntud britid?**

28. Esimene ajakirja Cosmopolitan number nägi trükivalgust 1886. a. USA-s ning siis oli selle näol tegemist veel pereajakirjaga. Praeguseks on ajakirja geograafiline haare tublisti laienenud ning nüüd ilmub Cosmo juba 34 keeles, muuhulgas ühele kultuurrahvale kohaselt ka eesti keeles. **Küsime, kui vanaks saab käesoleval kuul eestikeelne Cosmopolitan?**

29. **Kellele järgnevatest lauljatest on saade „Eesti otsib superstaari“ juba lõppenud?**

- a) Anis Arumets   b) Anne Arrak   c) Getter Jaani

30. Läheneb jõuluball, seega kontrollime, kas kõikvajalikud ettevalmistused on juba tehtud. **Milliseid tantse peaks nende kahe pala järgi tantsima?**

VIII Teadus & Tehnika

36. Esimesena võeti leiutis kasutusele 1868. a. Briti parlamendihoone juures J. P. Knighti poolt, kuid kahjuks plahvatas see vähem kui kuu aja pärast tappes muuhulgas ühe politseiniku. Modernsel moel tulid need esimesena kasutusele USA-s Salt Lake Citys. 1923. a. patenteeris leiutise Garrett Morgan, kuigi selleks ajaks olid juba paljud sellega välja tulnud. 1927. a. jõudis Inglismaal Wolverhamptonis esimest korda kasutusse automaatne süsteem. **Mis leiutis?**

37. See keemiasõja “kuningaks” tituleeritud mürkgaas leidis esimest korda kasutust Ieperi (Ypres) linna ligikal Esimeses maailmasõjas ning sealt tuleneb ka ühendi üks tuntudest nimevormidest. Samuti läks see käiku nii Vabadussõja lõpus kui 1980. aastatel Iraagi-Iraani sõjas. Ühendit võib gaasiks nimetada ainult tinglikult, kuna reeglina esineb ta vedelas olekus ning on sellisena värvitu ja lõhnatu. Tema toimet soodustab kuumem ja niiskem ilm. Inimestele mõjub läbi naha, tekitades villo ja paiseid, võttes silmanägemise, kahjustades hingamisteid ja seedetrakti põhjustades lõpuks ohvri surma. **Mis nime all tunneme seda kurikuulsat keemiarelva?**

38. Rooma impeeriumi allakäigu põhjuste üle on esitatud mitmeid teooriaid ja seni on palju toetust leidnud näiteks rahvasterändest tulenev surve ja mõneti ka kliimamuutus. Siiski on ka üks lihtsam, kuid sellegi poolest päris usutatav arvamus, mis on väga otseselt seotud Rooma ja paljude teiste impeeriumi suurlinnade veevarustusega. **Milles see seisneb?**

39. 1960. aastal valmis Tallinnas laululava, mis oli projekteeritud Alar Kotli juhendatud arhitektide kollektiivi poolt. Kuna tegu oli igati hea lahenduse leidnud rajatisega, siis paari aasta pärast valmis ühe teise riigi pealinnas veel üks sama projekti järgi tehtud laulukaar. Tõsi küll, erinevalt Tallinna omast puuduvad sellel tule- ja raadiotorn. Ehitis asub Nerise jõe ääres riigi suurimas, Vingise nime kandvas

pargis. **Mis linn?**

40. Selle prantsuse matemaatiku (1601 - 1665) nime kannab kuulus teoreem, mille kohaselt ei leidu sellist kolme naturaalarvu a , b ja c , mis rahuldaksid võrrandit $a^n + b^n = c^n$, kui n -i väärtuseks on kahest suurem olev täisarv. Pikka aega oli selle teoreemi tõestamine n.-ö. “miljoni dollari küsimus”, mis sai vastuse alles 1995. a. **Kes?**

IX Kultuur

41. 2007. aastal ilmus Francois Girardi filmi “Siid”, mis põhineb 1958. aastal sündinud itaalia kirjaniku (all vasakul) lühiromaanil. Mees lõpetas 1980. aastal filosoofiateaduskonna, omab klaverikunstniku diplomit ja on töötanud reklaaminduses, tema tuntumateks teosteks lisaks “Siidile” on ilmselt järgnevad: “Ookean meri”, “Veretult”, “Novecento”. **Kellega on tegu?**

42. Üleval parempoolsel pildil näete ühe tuntud maalikunstniku teost. Autor sündis 11.05.1904 Figuereses ja suri 23.01.1989 sealsamas. Oma muuseumi kohta lausus ta: “Tahan, et mu muuseum oleks üksainus blokk, labürint, grandioosne sürrealistlik objekt. Sellest saab täiesti teatraalne muuseum. Inimesed, kes seda külastavad, lahkuvad tundeiga, et elasid läbi teatraalse unenäo.” **Kes oli see kunstnik?**

43. Kuuldava teose autoriga perekonnanime jagavad vennad Pere ja Ramon asutasid 1915. aastal Hispaanias samanimelise veinimõisa. **Mis nimega on tegu?**

44. Hispaania 1-,2- ja 5-sendisel on Santiago de Compostela katedraal; 10-, 20- ja 50-sendisel Miguel de Cervantes ning 1- ja 2-mündisel kuningas Juan Carlos I. 2005 aastal tehti aga eriväljaanne 2 eurosest mündist (teisel pildil). **Nimetage see kuulus mees, kes teenis välja au olla sellel mündil.**

45. Rhodose koloss, Semiramise rippaiad Babülonis, Cheopsi püramiid, Pharose tuletorn, Artemise tempel Ephesoses... **Lõpetage loetelu!**

X Varia

46. Kuningas hakkas sonima. Tema sõdurid kogunesid palee juurde ootele. Legendi järgi olevat temalt küsitud: “Kuningas, kellele sa jätad oma riigi?” Aleksander vastanud: “Parimale.” Babüloni vaikuses, oma veteranide masenduse ja kurbuse saatel suri Aleksander Suur pärast haigestumist 323. aastal eKr. **Kui vanalt ta suri?**

47. Seoses kahekümne aasta möödumisega Berliini müüri langemisest taastas vene kunstnik Dmitri Vrubel oma tuntud teose “*Mein Gott, hilf mir diese tödliche Liebe zu überleben*”, mis on maalitud ühele säilinud müürijupile. See kujutab kahe kommunistist poliitiku väga sõbralikke suhteid. **Kes need mehed on?**

48. Inglismaal Gloucestershire's toimub igal aastal 25. mail ühe üpris ohtliku spordiala võistlus. Vihjeks niipalju, et see võistlus ei saa mingil juhul toimuda ilma kera Gloucesteri juustuta. **Milles see seisneb?**

49. On arvatud, et küsitav tegelaskuju põhineb Arvids von Blumenfeldsi elulool. Viimane on Dundaga linnast pärit lätlane, kes põgenes Teise maailmasõja ajal Austraaliasse ja teenis seal elatist krokodillide jahiga. 1995. a. kinkis Läti konsulaat Chicagos tema sünnilinnale von Blumenfeldsi austuseks just selle looma suure skulptuuri. **Mis tegelaskuju?**

50. Kuulete ühe helilooja (1678 Veneetsia – 1741 Viin) mandoliinikontserti, mis peaks tuttav olema igale treffneristile. Teos valmis 1725. a. ja on üks autori kahest mandoliinikontserdist. Samuti on ta kirjutanud 46 ooperit ja üle 500 soolokontserdi. Pärast küsitava surma tema looming suuresti unustati ning see taasavastati alles 1920. aastatel. **Kes?**

Vastused

1. Sõpruse park, asub Põltsamaa ligidal Tallinn – Tartu maantee ääres (MH)
2. Olavi Ruitlane (MH)
3. Minox (MH)
4. kaamos (MH)
5. NightLight Duo (algne koosseis Ly Lumiste ja Tatjana Mihhailova) (MH)
6. lutsiferiinid (UT)
7. sir David Frederick Attenborough (UT)
8. roohabekas (UT)
9. rasvauim (UT)
10. huntämblik (UT)
11. indiaanlased (EV)
12. Hispaania kodusõda (EV)
13. Baldr (ka Baldur ja Balder) (EV)
14. 1949 (EV)
15. b) Püha Linus (EV)
16. Inglismaa (JS)
17. veepall (UT)
18. Mike Tyson ja Evander Holyfield (JS)
19. Rubens Barrichello (JS)
20. Läti (JS)
21. Indrek Tarand, Vilja Savisaar, Kristiina Ojuland (TT)
22. Alberto Fujimori (TT)
23. Nikolai II (EV)
24. Arnold Rüütel (JS)
25. Boutros – Boutros Ghali (JS)
26. “Taxi Driver” (“Taksojuht”) (JS)
27. Colin Firth, Helena Bonham Carter, Chris Martin (KT)
28. 5 – aastaseks (KT/ MH)
29. b) Anne Arrak (KT)
30. 1) quickstep 2) jive (KT)
31. Island (UT)
32. Monte Rosa (UT)
33. Gambia (JS)
34. Falklandi ehk Malviini saared (JS)
35. Kuresoo (UT)
36. valgusfoor (UT)
37. ipriit e. sinepigaas (MH)
38. Veetorstikud olid pliist ning linnaelanikke, sh. valitsejaid ja keisreid, tabas pliimürgitus (TT)
39. Vilnius (MH)
40. Fermat’ teoreem (MH)
41. Alessandro Baricco (EV)
42. Salvador Dalí (EV)
43. Bach (EV)
44. don Quijote (EV)
45. Zeusi kuju Olümpias ja Halikarnassose mausoleum (tegu vanaaja seitsme maailmaimega) (EV)
46. 32 - aastasena (EV)
47. Leonid Brežnev ja Erich Honecker (MH)
48. Juustujooks või juustuveeretamine. Juustukera lastakse nõlva pealt veerema ja võistlejad peavad sellega võidu jooksma, esimene allajõudnu saab kera endale (TT)
49. Crocodile Dundee (Krokodill Dundee) (UT/ MH)
50. Antonio Vivaldi (MH)